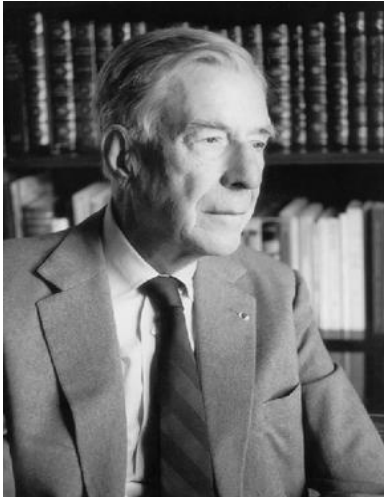

ÄÆÏ Í ÄÆÄÐÄÉØ – ÄÈÄÄØÍ ÈÈ ØÄÏ ÐÄØÈÈ Í Î ÄÏ ÄÏ
²Ï ÄÓÑØÐ²ÄËÛÍ Î Ä Î ÑÓÑÏ ²ËÛÑÓÄÄ

Джон Кеннет Гелбрейт (англ. *John Kenneth Galbraith*) – видатний американський економіст, соціолог, політолог. Народився 15 жовтня 1908 р. в селищі Айон-Стейшн канадської провінції Онтаріо. З 1927 по 1936 рр. послідовно навчався в університетах Торонто, Берклі (де отримав ступінь доктора економіки) та Кембриджа. У 1937 р. отримав громадянство США. Життя і діяльність професора Дж. Гелбрейта тісно пов'язані з Гарвардським університетом, в якому він працював понад шістьдесят років – з 1934 р. до своєї смерті (2006 р.). Наукова кар'єра Дж. Гелбрейта поєднувалась з активною адміністративною та політичною діяльністю. У роки "нового курсу" Рузвельта працював у адміністрації президента, розробляв програми зі скорочення безробіття

і розгортання громадських робіт. У 1941–1943 рр. обіймав посаду заступника голови Комісії з врегулювання цін, після закінчення Другої світової війни призначений директором відділу економічної безпеки Державного департаменту США. У 1952 р. Дж. Гелбрейт входив у передвиборчий штаб лідера демократичної партії Е. Стівенсона, однак до кінця 1950-х років став відомим як активний прихильник Джона Кеннеді (був його радником), а згодом Ліндона Джонсона. На прохання Л. Джонсона розробив програму боротьби з бідністю, яка стала відомою як програма "Великого суспільства". Наприкінці 1960-х років активно виступав проти війни у В'єтнамі, був прихильником політики подолання напруженості у відносинах з СРСР. У 1961–1963 рр. Дж. Гелбрейт перебував на дипломатичній службі у якості посла США в Індії. У 1967–1968 рр. Гелбрейт обирався головою національного Об'єднання на захист демократії, в 1971 р. – президентом Американської економічної асоціації, а в 1984–1987 рр. виконував обов'язки голови Ради Американської академії наук і мистецтв. Дж. Гелбрейт був також радником президента Білла Клінтона. З грудня 1988 р. він – іноземний член Російської Академії Наук. За видатні досягнення в галузі економічних і соціальних наук нагороджений золотою медаллю ім. М. В. Ломоносова (1993 р.). Двічі кавалер Ордена свободи: в 1946 р. вручений президентом США Гаррі Труменом, і в 2000 р. – президентом США Біллом Клінтоном. Дж. Гелбрейт удостоєний й інших американських і зарубіжних нагород, був почесним професором десятків університетів, командором Ордена Почесного Легіону [1].

Дж. Гелбрейт є автором кількох десятків книг, які видані в багатьох країнах світу. Більшість з них присвячені економічним і соціологічним проблемам. Праці Дж. Гелбрейта в силу свого міждисциплінарного характеру та захоплюючого стилю викладу користуються великим успіхом. Його найбільш відомі праці такі: "Американський

капіталізм: концепція протидіючої сили" (1952), "Великий крах" (1955), "Суспільство достатку" (1958), "Нове індустріальне суспільство" (1967), "Економічна теорія і цілі суспільства" (1973), "Гроші: звідкіля вони приходять і куди йдуть" (1975), "Епоха невизначеності" (1976), "Життя у наш час" (1981), "Анатомія влади" (1983), "Економічна наука в перспективі" (1987), "Культура задоволеності" (1992), "Економіка невинного обману" (2004) та ін. [1].

Як учений Дж. Гелбрейт – яскравий представник інституціоналізму. У своїх наукових працях він досліджував тенденції зростання масштабності сучасного промислового виробництва, які призвели до утворення гігантських корпорацій і сучасних великих акціонерних товариств. Вчений доводив, що корпорації досягають найвищих виробничих успіхів завдяки використанню новітньої техніки і технології, а також завдяки тому, що управління підприємствами відбувається з боку так званої "техноструктури" (технічних фахівців та менеджерів). Це зумовлює необхідність посилення планування господарського розвитку. Саме планування, на думку Дж. Гелбрейта, приходить на зміну суто ринкових відносин. У кінцевому підсумку в суспільстві складаються дві системи: "ринкова система", яка охоплює переважно дрібні господарства, і "система планування", у яку входять корпорації, які тісно взаємодіють з державою. З огляду на якісно інші об'єктивні умови господарського розвитку у ХХ ст. Дж. Гелбрейт рішуче відкидає застарілі догми неокласичної теорії стосовно вільної (досконалої) конкуренції дрібних товаровиробників, ринковий механізм саморегулювання економіки, переваги господарської діяльності одноосібних власників [1].

У своїй фундаментальній книзі "Нове індустріальне суспільство" (1967 р.) Дж. Гелбрейт досліджував докорінні зміни, які відбулися в економічному житті суспільства у двадцятому столітті. До них насамперед належать ускладнення техніки, розширення сфер діяльності компаній і розмежування функцій власника, організатора виробництва і одержувача доходу. За цих умов управління капіталом перетворюється на різновид складної професійної діяльності. Розмірковуючи над цими особливостями сучасної економічної поведінки, Дж. Гелбрейт дійшов таких далекоглядних висновків:

1. У корпораціях не власники володіють реальною владою, а інфраструктура. На думку Дж. Гелбрейта, влада завжди "переходить до того фактора виробництва, який найменш доступний і який найважче замінити". Спочатку це була земля, потім капітал, а тепер – "сукупність людей, котрі володіють різноманітними технічними знаннями, досвідом і здібностями, у яких відчуває потребу сучасна промислова технологія і планування".

2. Влада техноструктури не може акумулюватися в одній особі, оскільки всі рішення приймаються колективно, поетапно, шляхом складних погоджень. Вище керівництво лише координує цей процес.

3. Техноструктура змушена планувати роботу корпорації на майбутню перспективу. Лише за цієї умови можна заздалегідь укласти контракти на наукові та конструктивні розробки, постачання сировини та комплектуючих.

4. Техноструктура ставить за мету не стільки максимізацію прибутку на капітал, як забезпечення стійких позицій корпорації на ринку, створення умов для того, щоб власник був зацікавлений у послугах інфраструктури. "Як тільки техноструктурі вдається забезпечити себе за допомогою мінімального рівня прибутку, у неї з'являється одвічна свобода у виборі цілей. У переважній більшості випадків справа полягає в тому, щоб досягти максимально можливого темпу зростання корпорації, який вимірюється обсягами продажів ... Таке зростання означає збільшення персоналу, підвищення

відповідальності, а, отже, додаткові можливості для просування по службі та отримання вищої платні".

5. Насправді сучасна економічна система, під якою б формальною ідеологічною нішею вона не приховувалась, за своєю суттю є плановою економікою. Планування вимагає стабільності задля того, щоб можна було передбачити майбутній результат рішень, які приймаються сьогодні. Це має мало спільного з вільною конкуренцією. Техноструктура формує безперервну і всеохоплюючу мережу договорів, яка, взаємодіючи з подібними мережами інших корпорацій, робить ринок керованим, стабільним і передбачуваним. Ініціатива в питанні про те, що повинно вироблятися, виходить вже не від суверенного споживача, який раніше опосередковано через ринок скеровував роботу промислового механізму відповідно до своїх бажань. Сьогодні ініціатива швидше виходить від великої компанії-виробника, яка прагне встановити контроль над ринками і, більше того, впливати на споживачів у відповідності зі своїми потребами. Діючи у такий спосіб, сучасний монополізований виробник впливає на систему цінностей і переконання споживача. Цілком зрозуміло, що такі зміни в сучасній економіці аж ніяк не заперечують того факту, що малий і середній бізнес, як і раніше, дуже часто залишаються сферами діяльності індивідуальних підприємців [2].

Ідея техноструктури, яка наділена абсолютними повноваженнями приймати остаточні рішення, які є законом життя для корпорації, виникла у Дж. Гелбрейта наприкінці 50-х – початку 60-х рр. XX ст. у його книзі "Суспільство достатку". У ній вчений доводить, що характерною рисою американської економіки є її здатність виробляти все, що громадяни забажають і зможуть придбати. Маса товарів створила видимість достатку. При цьому існує невідповідність між товарами особистого споживання та громадськими послугами. Дж. Гелбрейт обурено пише про занедбані будівлі шкіл, забруднені вулиці міст і пропонує, щоб муніципальна влада спільно з державними службами вживали заходів з надання громадських послуг населенню за такими напрямками: освіта, охорона здоров'я, комунальні послуги, охорона навколишнього середовища тощо. Особливо науковця турбувала проблема безробіття, яку, на його думку, можуть вирішити корпорації, керовані компетентними та висококваліфікованими фахівцями-менеджерами. Саме вони є "мозковим трестом" країни, який здатний все розрахувати, передбачити, спланувати і виробити [3, 215]. Отже, менеджери можуть забезпечити рівновагу між приватним виробництвом і споживанням, з одного боку, та громадськими послугами – з іншого, оскільки вони найбільш підготовлені для досягнення такої мети. Техноструктура обізнана стосовно того, як, для кого і у якій кількості виробляти, щоб задовольнити сукупний попит, забезпечуючи баланс між виробництвом і споживанням. У результаті цього досягається повна зайнятість, нормальне функціонування економіки, для якої характерні контрольовані ціни і заробітна плата. За таких умов можливо контролювати й інфляцію. Таким чином забезпечуватимуться стійкий рівень життя населення та соціальна злагода у суспільстві [2].

У корпорації представлені менеджери чотирьох ступенів: перші – генератори ідей, тобто обдаровані, ерудовані вчені широкого профілю, котрі володіють економічними, юридичними і фінансовими знаннями, здатні аналізувати та узагальнювати інформацію; другі – галузевики і технократи високого класу; треті – фінансисти; четверті – організатори виробництва, які здатні не лише надавати інформацію, а й керувати виконанням рішень, які передбачені в бізнес-плані корпорації.

Оскільки своїми успіхами будь-яка корпорація завдячує техноструктурі, то фахівці, вчені-менеджери, які входять до її складу, отримують надвисокі заробітки. Це плата

за здібності щодо організації виробництва за низьких витрат і з високими прибутками. Техноструктура повністю підпорядкована інтересам корпорації, пристосовуючи їх до своїх особистих, а "корпорація чудово пристосована до потреб техноструктури" [3, 216]. Успіхи науки і техніки стають успіхами техноструктури. Такою є логіка розвитку сучасної ринкової економіки, заснованої на суспільному та предметному поділі праці, спеціалізації і концентрації виробництва до рівня великих корпорацій і гігантських фінансово-промислових груп, керованих висококонцентрованою і високоорганізованою науковою структурою [2].

Проаналізувавши розвиток суспільної системи у другій половині ХХ ст., Дж. Гелбрейт обґрунтував низку важливих тез:

- корпорації вступили у *стадію "зрілої корпорації"*, що пов'язано з розгортанням НТР і значним ускладненням технологічного процесу;
- "управлінська революція" змінилася *"революцією техноструктури"* – науково-технічної інтелігенції, яка є "головним і спинним мозком сучасного виробництва";
- техноструктура володіє необхідною компетенцією, а отже, має реальну владу у суспільстві;
- прибуток уже не є головною метою виробництва, оскільки техноструктуру цікавить не він, а посадові оклади та стабільність її становища, що підтримується сталим економічним зростанням, яке стає метою техноструктури, а не усього суспільства;
- техноструктура проковує появу у громадян "споживчого психозу", що призводить до гіпертрофованого зростання індивідуальних потреб;
- техноструктура прагне престижу і "тішить своє самолюбство" за допомогою НТП і розвитку військово-промислового комплексу, водночас техноструктура за своєю природою не агресивна і веде узгоджувальну політику стосовно інших верств суспільства (постійне зростання заробітної плати найманих працівників, пенсій тощо) [4, 519].

Панування техноструктури, на думку Дж. К. Гелбрейта, має *негативні наслідки*, що проявляється у безцільному розбазарюванні ресурсів, інфляції, мілітаризації, зниженні ролі ринку, плануванні економіки як на рівні корпорацій, так і усього суспільства.

На основі проведеного аналізу Дж. Гелбрейт робить важливий висновок: сучасне індустріальне суспільство хворе, і його потрібно лікувати шляхом відсікання шкідливих і заохочення корисних сторін технократії [4, 519]. Його програма "лікування" суспільства передбачає: державне заохочення і регулювання суспільних потреб; державне планування основних пропорцій виробництва; соціалізацію дрібного бізнесу; націоналізацію військово-промислового та енергетичного комплексів. Водночас, як вважає Дж. Гелбрейт, реалізувати цю програму нікому: техноструктура – не зацікавлена, політики – куплені, робітники – обмежені у можливостях, акціонери – реакційні і застійні. Цю програму могла б втілити у життя *професорсько-викладацька еліта*, однак потрібно, щоб вона одержала реальну владу, тобто перетворилася у *меритократію*, а це може статися лише тоді, коли фундаментальні наукові знання стануть найдефіцитнішим ресурсом, що дає владу [4, 519].

Разом із висновком про існування техноструктури як особливої суспільної сили, Дж. Гелбрейт приходиться до думки, що корпорація – єдина життєздатна форма організації виробництва, оскільки вона максимізує уже не прибуток, а своє ринкове становище і стабільність існування. Тому капіталізм трансформується в іншу якість і

стає *індустріальним суспільством* із дворівневою економікою: верхній рівень – *зрілі корпорації*, що утворюють *плановий порядок*, нижній рівень – велика кількість дрібних фірм, які утворюють *ринковий порядок*. Отже, сучасний капіталізм постає як регульоване суспільство, у якому *співіснують* дві системи: *плануюча* (корпорації) і *ринкова* (дрібні фірми) [5, 276].

Діяльність сучасних корпорацій Дж. Гелбрейт достеменно проаналізував у праці "Американський капіталізм: концепція протидіючої сили" (1952). Він стверджував, що на зміну реально існуючого у XIX ст. конкурентного середовища прийшла олігополія. Внаслідок зростання концентрації промисловості єдиним способом контролю над корпораціями стає "врівноважуюча влада" профспілок і головних покупців проміжних продуктів, наприклад, автомобілебудівних фірм, які купують сталь. Врівноважуюча влада, з точки зору науковця, сприяє виробленню здатності економіки до автономного саморегулювання. У такій децентралізованій економіці державі залишається лише можливість впливати на рівень попиту і шляхом контролю над цінами обмежувати інфляцію [3, 236]. Корпорація сприяла становленню науки як самостійної продуктивної сили. І до трьох чинників виробництва – земля, праця і капітал – приєдналися ще два: наука і час, причому закон економії часу визначає ефективність інших чотирьох чинників. Дж. Гелбрейт доводить, що після Другої світової війни технологічні нововведення зумовили якісні перетворення в економічному житті суспільства. Машинне виробництво замінило ручну працю і, при розширенні використання машинного обладнання задля управління іншим устаткуванням, машини та механізми почали виконувати найпростіші функції людського мозку [2].

На думку Дж. Гелбрейта, XX ст. позначилось змінами у взаєминах між державою і економікою. Тепер держава, з метою запобігання криз, бере на себе завдання регулювання сукупного доходу, який витрачається на придбання товарів і послуг у масштабі всієї економіки. Вона прагне забезпечити достатньо високий рівень купівельної спроможності, який би дав змогу реалізувати всю продукцію, яку продукує існуюча на даний момент робоча сила. Якщо така діяльність призводить до досягнення високого рівня зайнятості, уряд прагне не допустити підвищення цін внаслідок зростання заробітної плати, так само як і підвищення заробітної плати під тиском зростання цін (відома спіраль "зарплата–ціни") [1]. У цьому аспекті діяльність уряду більш обережна, оскільки не завжди зустрічає підтримку громадськості.

Важлива особливість сучасної економіки полягає в тому, що споживчий попит все більшою мірою перетворюється на об'єкт управління. Ускладнення техніки і пов'язане з цим збільшення потреби в капіталі, а також час, який тепер займає розробка нової продукції та впровадження її у виробництво, підтверджують необхідність державного регулювання попиту [1]. Корпорація, яка розглядає питання щодо виробництва автомобіля нової моделі, повинна мати можливість переконати споживачів у необхідності його придбання. Відтак надзвичайно зросла масштабність реклами як апарату навіювання і переконання, пов'язаного з реалізацією товарів. За обсягами коштів, які витрачаються на рекламну діяльність, остання все більше конкурує з процесом виробництва товарів. Вкрай важливо, щоб населення володіло необхідними коштами для купівель. Це набуває вирішального значення, коли виробництво вимагає надзвичайно великих і довгострокових капіталовкладень, а продукція, як відомо, може потрапити на ринок як під час депресії, так і в період піднесення економіки. Таким чином, виникає необхідність стабілізації сукупного попиту та макроекономічних чинників загалом [1].

Дж. Гелбрейт є автором теорії врівноважуючої сили, основний зміст якої зводиться до необхідності подолання соціальних катаклізмів і забезпечення економічної ефективності. На думку вченого, могутності монополій необхідно протиставити державне планування, змінити природу держави, контроль над державним плануванням і урядом перенести від техноструктури до вчених і професорів, підвищити роль "третьої сили" (профспілок та інших організацій). Дж. Гелбрейт та інші економісти із занепокоєнням попереджали про те, що варіанти переходу до економіки "вільного підприємництва", які пропонували західні експерти, не можуть бути застосовані, оскільки суперечать реальній дійсності. Пропоновані конструкції "існують лише в думках і навіть надіях їх авторів" (стаття Дж. Гелбрейта "Втеча до капіталізму", 1990 р.). Він писав про помилковість рецептів та власне користолюбство західних "фахівців", про необхідність вкрай обережного і ретельного підходу до проведення соціальних реформ, підкреслював важливість збереження в країні соціальних завоювань.

Дж. Гелбрейт наголошував на обмеженості ринкового механізму, який враховує і забезпечує задоволення лише тих суспільних потреб, які представлені платоспроможним попитом населення. Потреби в таких суспільних благах, як освіта, охорона здоров'я повинні задовольнятися за рахунок податкових вилучень. Подібні потреби приречені на різке відставання, оскільки за умов ринкової економіки немає механізму їхнього задоволення [3, 237]. Однак саме від розвитку сфери соціальних послуг, вважає Дж. Гелбрейт, все більшою мірою залежать і суспільний прогрес, і суспільний добробут. З точки зору вченого, яка відображена у працях 1950–70-х рр., розрив між рівнем розвитку виробництва товарів і послуг для ринку і "позаринкових" товарів і послуг перетворюється на одне з найгостріших суперечностей капіталістичного суспільства [2].

Завдяки втручанням держави в господарське життя за допомогою прогнозування і планування розвиненим країнам вдалося контролювати економічний цикл і в результаті цього – уникнути глибоких депресій, на кшталт тієї, яка спіткала світ у 1929–1933 рр. Розвиток світової економіки підтвердив це спостереження Дж. Гелбрейта. Відбулися суттєві зміни в економіці США та інших країн. Багаті люди не обмежилися лише економічною владою, вони почали втручатися в політику, очолювати державні управління з економічного і соціального регулювання. Політики і державні службовці, стаючи акціонерами, менеджерами та членами рад директорів корпорацій, у такий спосіб демонструють небажання працювати задля збагачення власників. Спостерігаються, як зазначав Дж. Гелбрейт, дифузія власності і дифузія влади, тобто те, на що раніше вказували Маркс, Гільфердінг і Ленін [2]. У західних країнах відбувається не тільки злиття промислового капіталу з фінансовим, але й злиття найбільших корпорацій – монополій і олігополій – з державними інститутами. Дж. Гелбрейт глибоко переконаний, що саме "ринкові відносини повинні бути модифіковані шляхом деякого планування". Проте він реаліст і тому наголошує не лише на перевагах, а й на недоліках планування. "Той факт, що планування необхідне, – пише вчений, – ще не означає, що воно виконується належним чином, у чому кожен має можливість переконатися, спостерігаючи в будь-який момент за будь-яким будівельним майданчиком. Планування, тобто розрахунок потреби і розподіл матеріалів, машин, робочої сили та послуг субпідрядників, необхідне. Проте за конкретних умов воно здійснюється вкрай неточно і некваліфіковано, а тому завжди чогось не вистачає" [2]. І це справді так. Окрім цього, Дж. Гелбрейт вбачає у плануванні метод захисту самого ринку від "зростаючої ненадійності" останнього, оскільки корпорації – це породження ринкової економіки, і вони не підривають ринок, а надають йому нової форми стабільності та надійності.

Якби було інакше, зазнав би удару головний інститут ринкової економіки – приватна власність на засоби виробництва, без якої не може існувати ринкова система [2].

У праці "Культура достатку" (1992) Дж. Гелбрейт звертається до соціальної проблематики. Він стверджує, що основна частина населення складається з економічно і соціально успішних людей, які постійно відчують загрозу короткостроковості економічної політики чи, наприклад, непопулярних військових дій. Лише повернення до націленої на стримування рецесії жорсткої кейнсіанської фіскальної політики може допомогти у вирішенні поточних проблем.

Після захисту докторської дисертації Дж. Гелбрейт привернув увагу наукових кіл своєю ерудицією, аналітичним підходом до економічних явищ, здатністю чітко викладати думки. Обізнаність у питаннях загальної біології та молекулярної генетики дала змогу йому аналізувати економічні процеси не лише із суспільних, а й екологічних позицій. У своїх працях науковець розглядає людину як суб'єкт виробництва, що є носієм суспільних відносин, та як об'єкт природи, котрий виступає за цілісність її екологічної рівноваги, а реальну економіку вважає частиною "економії природи" [2]. Діяльність людини вчений аналізує з позиції великого кругообігу речовин у природі, яка презентує собою агента економії природи, що вміло поєднує народне господарство з природними ресурсами і середовищем проживання. Саме це вирізняє Дж. Гелбрейта серед усіх сучасних економістів, котрі зазвичай розглядають реальну економіку і людину лише з точки зору трьох чинників виробництва: землі, праці і (переважно) капіталу.

Дж. Гелбрейт – не лише вчений у сфері економіки, а й "соціальний мислитель глобального масштабу". Йому притаманний унікальний дар: вміння заздалегідь передбачати найгостріші суспільні проблеми, які очікуватимуть суспільство в майбутньому. Сучасники Дж. Гелбрейта іронічно називали його "вічним критиком", оскільки вчений постійно привертая увагу до негативних сторін соціально-економічної системи капіталізму [1]. Науковець різко критикував рейганівську консервативну революцію, яка розкрила невичерпаний потенціал ринкових сил і до того ж базувалася на ідеях його опонентів – Мілтона Фрідмена і Фрідріха фон Хайєка. "Рейганоміці" Гелбрейт пророкував швидкий і жорсткий крах. Навіть фантастичний двадцятирічний підйом американської економіки не похитнув його переконань щодо переваг планування перед ринком. Гостре соціальне чуття спонукало його майже півстоліття тому замислитись над наслідками якісних зрушень у соціально-економічному житті США і Заходу взагалі. В якості головних особливостей сучасного індустріального суспільства Дж. Гелбрейт виокремив значне падіння ролі ринкового механізму і мотивації щодо отримання прибутку. Лейтмотив його книги "Нове індустріальне суспільство" звучить так: "Ринок не тільки не є контролюючою силою в економіці, але все більшою і більшою мірою пристосовується до нестачі і потреб організації" [6, 20].

Цінність теорії Дж. Гелбрейта визначається її практичними рекомендаціями (нормативами) щодо шляхів поліпшення функціонування народного господарства. На перше місце ставиться реальна економіка, динаміка якої залежить від сукупного попиту ринку, діяльності корпорацій-олігополій, державних інститутів, а закінчення виробничого процесу акумулюється в сукупній пропозиції. Економічна модель Дж. Гелбрейта є лише інституціональною, похідною від економічних моделей таких знаних класиків, як А. Сміт, Д. Рікардо, неокласичної теорії А. Маршалла, економічної доктрини К. Маркса, інституціоналізму Т. Веблена та економічної теорії Дж. Кейнса. Це вказує на те, що Дж. Гелбрейт аналізував сферу ринкової економіки в теоретичному та практичному аспектах. Його не бентежила комплексність і синтетичність

неоінституціональних ідей – головне, щоб вони збагачували реальну економіку. У цьому квінтесенція неоінституціональної теорії вченого, якому до деякої міри вдалося поєднати економічну науку з політичною системою. Усе цілком логічно в наукових поглядах Дж. Гелбрейта: сукупний попит ринку визначає обсяг сукупної пропозиції, корпорації виробляють і забезпечують пропозицію, а державні інститути реалізують продукцію через держзамовлення. Розвиток світової економіки підтвердив висновки Дж. Гелбрейта, який справедливо вказував, що виникнення великих корпорацій – монополій і олігополій – призвело до вдосконалення ринку товарів, землі і капіталу. Ринок робочої сили майже не змінився, однак більшою мірою постраждав від корпорацій-монополій, ніж ринок сировини і кінцевого продукту. Справа в тому, що великим корпораціям потрібні висококваліфіковані працівники, тоді як безробітна малокваліфікована робоча сила залишається за межами ринку праці. Тому вчений наголошує на необхідності підвищення загальноосвітнього рівня працівників задля того, щоб вони могли швидше адаптуватися до умов сучасного виробництва.

Таким чином, традиційний ринок поступається місцем великим і найбільшим корпораціям, які регулюють його від імені і за дорученням держави. Вільний ринок А. Сміта стає організованим і регульованим ринком. Для функціонування такого ринку необхідні планування і висококласні фахівці, яких Дж. Гелбрейт назвав "техноструктурою" [2].

Доволі красномовно про Дж. Гелбрейта висловився його друг, відомий російський економіст С. М. Меншиков: "Він володів рідкісною здатністю говорити і писати красиво, мудро і афористично. Його любили читачі в усьому світі, хоча писав він передусім на складні економічні теми і, причому, аж ніяк не популярні підручники ... У науці це був революціонер, який піддав критиці старий капіталізм і вказував шляхи його радикального реформування в інтересах більшості. Консервативно налаштоване економічне співтовариство так і не нагородило його Нобелівською премією, чим зганьбило себе у віках... Сказати, що Джон Кеннет Гелбрейт залишив цей світ передчасно, було б неправильно. Бог дав нам його, коли людство понад усе цього потребувало, і забрав його до себе, коли він своїми працями сповна виконав покладену на нього життєву місію...".

Література

1. Фельдблум В. Джон Гелбрейт – великий дослідник сучасного капіталізму. Форум журналу "Наука і життя". Електронний ресурс. – Режим доступу: [<http://www.nkj.ru/forum/forum14/topic10718/messages/>].
2. Петрова Ю. А., Красова О. С. Дж. К. Гелбрейт Електронний ресурс. – Режим доступу: [http://www.e-reading.org.ua/bookreader.php/89713/Petrova_-_Dzh.K._Gelbreit.html].
3. Хрестоматія по економічній теорії / Сост. Е. Ф. Борисов. – М.: Юрист, 1997. – 533 с.
4. Ковальчук В. М., Сарай М. І. Ретроспектива світової економічної думки: Навч. посіб. з історії економічних вчень. – Тернопіль: Вид-во "Астон", 2006. – 542 с.
5. Гелбрейт Дж. К. Економічна теорія і цілі суспільства. – М.: Прогрес, 1976. – 406 с.
6. Гелбрейт Дж. К. Нове індустріальне суспільство. – М.: Прогрес, 1976. – 397 с.

Редакція одержала матеріал 22 грудня 2010 р.